

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Bory István*
Cím: *Széchenyi István színház-
terveiről*

Forrás: *Újság*
Bp. (Hely) *1942 jul. 14* (Idő) (Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy: *792*
Hely: *Newsseti Színház*
Idő: *" 18 "*
Személy:

Széchenyi István színházterveiről

Írta Bory István

Széchenyi mindig időszere nemcsak most volt az, születésének másfél százados fordulóján. Nemzeti, politikai, társadalmi, közgazdasági, vagy kulturális életünk vizsgálata közben lépten-nyomon tapasztaljuk ezt, mikor egy-egy olyan kérdéssel kerülünk szembe, amit még ma is az ő útmutatása segít megoldani, vagy oly eszmék valóra váltásán fáradozunk, amit az ő tanításai tesznek világosabbakká. Alig léphetünk egyet a közélet útjain anélkül, hogy munkássága ne ötlénék szemünkbe, vagy ne törtenék arra hivatkozás. Köztudottak a gőzhajózás, a lótenyésztés, Vaskapu-szabályozás, a Lánchíd, a Tudós Társaság megteremtése körüli mulhatatlan érdemei s még talán a Nemzeti Színházért folytatott küzdelme viszonylag legkevésbé ismert. Erről nem tanuskodik emléktábla, mint az Aldunán, meg az Akadémia falában s erről keveset olvastunk vagy hallottunk a Széchenyi-év folyamán. Pedig ez is hosszantartó és egész mellel vívott, jelentős harca volt, de talán az egyetlen, melyet nem sikerrel fejezett be. Gondolata itt is megtestesült ugyan, annak kivitele azonban nem az ő akaratához igazodott. Az állandó magyar játékszín

megszületett, a nemzet színháza felépült: mégsem volt az ő színháza ez. Terve meghiusulásán „majdnem sirva fakadt”, mint egyik levelében írja.

A reformkor minden megmozdulása Széchenyi kezdeményezésétől, vagy közreműködésétől várt eredményt; nem maradhatott hát előtte közömbös egy olyan nagyjelentőségű közügy, mint a Nemzeti Színház felépítése. De számítottak is munkájára ott, hiszen már évekket előbb kelt egyik — Wesselényinek küldött — levelében azt olvassuk, „Széchenyi... meghalt. Nem hal meg az érdem:

Messze jövődönnek szüli örökbefiát.”

hogy minden oldalról szólják: magyar teátrumot hozzon létre.

Néhány hónap múlva nyilatkozik is, hogy irni akar a kaszinóról, a gyepről, de lehet, hogy előbb dunai utjáról és még előbb a játékszínről is. Mikor aztán Pest vármegyének „a honi nyelv terjesztésére ügyelő” bizottságában tag lett, lázas sietséggel felel meg e kívánságnak. Alig egy hónap alatt megírta az egész nemzet elé szánt röpiratát a „Magyar Játékszínről”, mely munkájának első példányát József ná-

dornak nyújtotta át.

Terjedelmes irásának alapeszméje az, hogy állandóvá akarjuk tenni a magyar színészetet: pontosan az ellenkezőjét kell tennünk mindannak, amit eddig tettünk. Egyebekben széles alapokon, minden lehető szempontot figyelembevéve szól a kérdéshez. A színház megteremtését csak a törvényhozás hozzájárulásával tartja megvalósíthatónak s részvénytársasági alapon. Négy száz darab 500 forintos részvény kibocsátásával kíván 200.000 forintos alaptőkét biztosítani, mely összeg felét az építkezésre fordítaná, másik felét kamatoztatná. Magával az épülettel pedig a Dunapartot akarta díszíteni.

Munkájának gondolatmenete nem illett bele Pest vármegye színi-küldöttségének minél gyorsabb építkezési tervébe s így — bár általánosságban elfogadták —, kivitelezésére nem került sor. Inkább esztendőig tartó versengés indult meg a különböző telektervek megvalósításáért: Pest városa, Pest vármegye, Széchenyi s bizonyos mértékig a törvényhozás között. Különösen két színházterv közötti elsőbbségért állt a harc: egyik a Kerepesi-utnak a Hatvani-kapu felé eső végében — de nem egészen a sarkán — levő,

Grassalkovich-féle faraktárnak használt fundus volt, amit Fáy András fedezett fel és Földváry Gábor alispán nyert meg a hercegtől színházépítés céljára. Ezt a városon kívül fekvő, disztelen helyet Széchenyi nem találta alkalmasnak. *Ő a másik megoldásért, a maga dunaparti színháztervéért harcolt ismert lelkesedésével mind a városnál, mind a megyénél és az országgyűlésen.* Annyit el is ért, hogy a nádor Pest városát egy színháztervvel kijelölésére s e célra való átengedésére utasította, mire a város 1835-ben „egy Pesten építendő Nemzeti Színház létesítésére szükségelt telket az országnak ingyen felajánlott”; a telek „a királyi szépbizottsággal folytatott tárgyalások folytán a feldunasoron, az Ullmann-ház előtt, a Kereskedelmi Csarnok átellenében, 600 négyszögöl kitejedésben lett meghatározva”, mint Rottenbiller Lipót főpolgármester jelenti jóval később a képviselőház színházvizsgáló bizottságának. *A kijelölt hely különben pontosan ott volt, ahol ma éppen Széchenyi szobra áll.* (Nem az Akadémia helyén tehát, mint általában hiszik, sőt írják.) Ezt a fundust a színház felállításáról rendelkező 1836. XLII. t. c., mint „Cs. és Kir. Főhercegsége, az ország nádora által színházépítésre kijelölt” helyet említi, amit „nemzeti tulajdonná örömmel fogad.” E törvény rendel, hogy a dunaparti telken a játékszín a lehetőség szerint építtessék fel.

Nem így történt. E hivatalos s mondhatjuk így: Széchenyi-színházterv a gróf minden agilitása, kilátásbábelhelyezett jelentős pénzbeli támogatása ellenére megbukott Földváry alispán és a vármegye magatartásán. A színházat a vármegye építtette fel a Kerepesi-uton, de e színházat Széchenyi soha másnak nem tekintette, mint ideglenesnek. Ugyanezt a felfogást tükrözi a színházat országos pártolás alá vett 1840: XLIV. t. c. e mondata: „... a dunaparti telek további rendelkezésig eredeti céljára megtartassék.” Ezek a szavak azonban már csak elvi jelentőségük lehetnek, hiszen — mint a Széchenyi-tervet ellenző főrendek már a Kerepesi-ut színház építése közben hangoztatták —, a vármegye ugyanis felépíti a teátrumot, nem kell tehát még egy magyar színház a Dunaparton is. Így bukott el a Széchenyi-terv, még pedig csak egyetlen szótöbbségen. „Elvesztettük a csatát — panasolja a gróf egyik levelében —, 17 votum a Rendek mellett, 18 ellene. C'est piquant!” teszi hozzá némi maliciával. *De keserűség azért nem maradt a szívében. A magasabb nemzeti célt nézte, nem az eszközöket, melyek azt megvalósították.* A felépült színházban páholyt bérelt, olykor látogatta is s később — még Döblingből is — rendszeres adományaival támogatta. Elégtétlenül szolgálhat emlékének az a levél, melyet halálakor özvegyé-

hez intézett *Ráday* Gedeon, a Nemzeti Színház akkori igazgatója. Ez a mondat áll benne: „Az idők mostohasága megtanítá a nemzetet, hogy *Széchenyi*, e mélyeszű bölcs e részben is a legmélyebben fogta fel a Nemzeti Színház hivatását s legmesszebb látott, mert intézetünk mostani alapjain, újabb áldozatok és erősítések nélkül magas hivatásának nem képes kellőleg megfelelni“. Ugyanaz a késő gondolat ez, melyet ő idejekorán így fejezett ki színházkönyvének mottójában: „Biztos alap nélkül tartóslag semmi sem állhat.“

Itt is nyomot hagyott hát halhatatlan szelleme s ha erre gondolunk, igazat kell adni a költőnek, aki azt mondta Róla: